

DE INQUISITOIRE ONDERZOEKSMETHODE OP DE BEKLAAGDENBANK

Bart De Smet*

Het strafprocesrecht is wezenlijk verbonden met normen die de openbare orde van een bepaalde staat raken. Hierdoor heeft deze rechtsmaterie een bij uitstek nationaal karakter. Dit gegeven verklaart waarom er op het vlak van de strafprocedure grote verschillen bestaan tussen de staten. Ondanks deze rijke verscheidenheid, is het aantal scenario's volgens dewelke een strafproces kan verlopen, niet onbeperkt. Algemeen kan men stellen dat elk type van strafproces overwegend gebaseerd is op het *accusatoire* dan wel op het *inquisitoire* procesmodel. Het verschil tussen beide standaardmodellen is gelegen in resp. de *horizontale* of *verticale* structuur.

Met een *accusatoire* strafprocedure wordt de procedure bedoeld waarbij twee autonome partijen ten overstaan van een neutrale rechter een eigen stelling naar voor te brengen. Aan dit procestype ligt de visie ten grondslag dat de waarheid automatisch tot stand komt na een rechtstreeks en tegensprekelijk debat tussen beide procespartijen. Het partijgebonden karakter van de *accusatoire* procedure brengt met zich mee dat elke partij geacht wordt actief te speuren naar bewijselementen die haar stelling ondersteunen. Hieruit volgt dat het verzamelen van bewijzen à décharge een opdracht is die in beginsel uitsluitend aan de verdachte toebehoort.

Een *inquisitoire* procedure kan daarentegen omschreven worden als een officiële zoektocht naar de materiële waarheid, die op gezag van een rechterlijke instantie wordt uitgevoerd. Kenmerkend hierbij is dat de verdachte noch de vervolgende partij actief betrokken worden bij het *ex officio* verrichte onderzoek. Vermits er slechts één mogelijke versie van de waarheid bestaat, heeft deze rechterlijke instantie als opdracht alle relevante bewijzen te verzamelen, inclusief de bewijsgegevens die de tenlastelegging ontkrachten. Deze gegevens komen terecht in een strafdossier, dat de basis vormt voor de behandeling van de zaak ten gronde. Het optreden van de verdachte is daarom in regel beperkt tot een controle op de volledigheid en de regelmatigheid van de ambtshalve verzamelde bewijsstukken.

Het cruciale element dat beide procesvormen van elkaar onderscheidt, is bijgevolg de wijze waarop de waarheidsvinding verondersteld wordt tot stand te komen. Terwijl een *accusatoire* procedure berust op een horizontale processtructuur, gaat een *inquisitoire* strafrechtspleging uit van een verticaal opgebouwd processtamien. Dergelijk onderscheid wordt echter niet steeds in de rechtsleer gemaakt. Talrijke auteurs begaan namelijk de fout de begrippen 'accusatoir' en 'inquisitoir' niet te definiëren in functie van de gevolgde onderzoeksmethode, maar te omschrijven aan de hand van het tegensprekelijk gehalte van de strafprocedure. Volgens deze auteurs wordt een *accusatoire* procedure gekarakteriseerd door de mogelijkheid van de verdachte om de hem ten laste gelegde feiten rechtstreeks tegen te spreken. Een procedure is in deze visie derhalve 'inquisitoir' indien de verdachte

* Aspirant N.F.W.O. Departement Rechten U.I.A.

niet in staat wordt gesteld zich effectief te verweren tegen een ingebrachte beschuldiging.

Deze enge interpretatie houdt hoofdzakelijk verband met de overwegend negatieve connotatie die aan het begrip 'inquisiteur' verbonden is. Ook in onze tijd wordt een inquisitoire rechtspleging intuïtief verbonden met een procedure van autoritaire inslag, waarin de verdachte zonder enig verweermiddel aan de willekeur van een ambtelijk orgaan is overgeleverd. De negatieve bijklank van de inquisitoire processtijl vindt zijn oorsprong in het strafrechtssysteem van het Ancien Régime, dat tot talrijke excessen aanleiding gaf. Tijdens deze periode werd de verdachte beschouwd als een passief object van het onderzoek, dat verplicht was actief mee te werken aan zijn eigen veroordeling. Dit principe kwam vooral tot uiting in de verplichting van de verdachte de eed af te leggen en in bevoegdheid van de onderzoeksmagistraat om de verdachte aan een *scherpe examinatie* (d.i. tortuur) te onderwerpen. Het gevolg hiervan was dat, vooral in zaken van religieuze majesteitsschennis (ketterij), talrijke onschuldige verdachten op basis van een afgedwongen betekenissen werden veroordeeld.

De toenmalige inquisitoire procedure, die in onze gewesten verliep volgens de bepalingen van de *Criminele Ordonnantien* (5 en 9 juli 1570), bleek een uitermate geschikt middel te zijn om een politieke en religieuze beleidslijn kracht bij te zetten. Dit leidde tot de begrijpelijke reactie elke procedure die gebaseerd is op een officieel onderzoek, bij voorbaat als autoritair te bestempelen. Vooral in het werk van Voltaire kwam deze eenzijdige benadering tot uiting. In zijn boek *Prix de la justice et de l'humanité* (1777) verwoordt deze auteur de stelling dat enkel de Angelsaksische procedure, die ook tijdens het Ancien Régime volgens een accusatoir processchema verliep, voldoende rechtsbescherming biedt. Precies deze reactie gaf aanleiding tot de hogerbeschreven interpretatie, die erin bestaat de begrippen 'accusatoir' en 'contradictoir' als twee synoniemen te beschouwen.

Verder moet men opmerken dat de inquisitoire strafrechtspleging meer contradictoir is dan doorgaans wordt aangenomen. Vooral in de Angelsaksische doctrine bestaan er heel wat misvattingen over het tegensprekelijk gehalte van gehalte van de inquisitoire rechtspleging. Niet zelden zijn *common law*-juristen, die in regel weinig vertrouwd zijn met de juridische finesses van de continentale rechtspleging, de mening toegedaan dat de verdachte in een inquisitoire rechtspleging actief dient mee te werken aan zijn eigen veroordeling. Door de toenemende belangstelling voor Engelstalige rechtsliteratuur bestaat de kans dat deze ideeën ook hun weerklank vinden bij ons. Steeds meer wordt door juristen van bij ons een beroep gedaan op Britse handboeken en tijdschriftartikels om voor bepaalde strafproceduresuele vraagstukken een oplossing te vinden. Indien deze literatuur niet voldoende kritisch wordt benaderd, kan de overtuiging ontstaan dat enkel een accusatoire rechtspleging aan de verdachte afdoende waarborgen biedt om zich te verdedigen.

De kritiek als zou een inquisitoire strafrechtspleging de verdachte structureel als procespartij miskennen, is echter ongegrond. Vooreerst moeten de kritiek op de continentale procedure ten tijde van het Ancien Régime, sterk genuanceerd worden. In tegenstelling tot wat algemeen wordt aangenomen, bleef het gebruik van de pijnbank relatief beperkt. Enkel in het onderzoek naar *capitale* misdrijven, zoals de wereldlijke en religieuze majesteitsschennis, werd van deze onderzoeksmaatregel gebruik gemaakt. Verder mag niet uit het oog verloren worden dat in minder ernstige strafzaken de verdachte wel de gelegenheid had zijn verdediging

naar voor te brengen. In dergelijke zaken werden de bewijzen uit het strafdossier, die op een geheime en niet-tegensprekelijke wijze werden verzameld, tijdens de fase ter terechtzitting overgedaan. De centralisatie van de procedure in de handen van een officiële instantie, in casu de *Vierschaar*, bracht in deze hypothese de positie van de verdachte niet intrinsiek in gevaar.

In de tweede plaats kan worden verwezen naar de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens inzake de tegensprekelijkheid van getuigenverklaringen. Hoewel art. 6 E.V.R.M. onmiskenbaar gebaseerd is op de Angelsaksische strafprocedure, vereist het E.H.R.M. niet dat de strafprocedure op de principes van het accusatoire procesmodel wordt afgestemd. Volgens de vaststaande rechtspraak van het Hof kan de rechter zijn innerlijke overtuiging steunen op een geschreven getuigenverklaring, op voorwaarde dat aan de verdachte een adequate en passende gelegenheid wordt geboden om de betrokken getuige rechtstreeks te (doen) ondervragen (zie ondermeer E.H.R.M., 24 november 1986, Serie A, Vol. 110, *Unterpertinger t. Oostenrijk*; E.H.R.M., 27 september 1990, Serie A, Vol. 186, *Windisch t. Oostenrijk*). Vereist is bijgevolg dat de ter terechtzitting voorgebrachte bewijsgegevens tijdens minstens één procesfase konden tegengesproken worden. De wijze waarop de waarheidsvinding dient tot stand te komen, laat het E.H.R.M. echter in het midden. Zo is de bevoegdheid van de rechter om het verhoor van getuigen af te wijzen op zich niet strijdig met art. 6 E.V.R.M., op voorwaarde dat de rechten van de verdediging worden gewaarborgd (E.H.R.M., 19 december 1990, Serie A, Vol. 191, *Delta t. Frankrijk*; E.H.R.M., 28 oktober 1992, Serie A., Vol. 235-B, *Vidal t. België*). Voor zover het recht op tegenspraak wordt gewaarborgd, is het bijgevolg toegestaan dat de bewijsvoering geschiedt aan de hand van een ambtshalve samengesteld strafdossier. Hieruit volgt dat een inquisitoire strafrechtspleging niet noodzakelijk de rechtspositie van de verdachte in het gedrang brengt.

Tenslotte kan men zich afvragen of de vaak verdedigde stelling dat een accusatoire strafrechtspleging meer rechtsbescherming biedt, inderdaad gegrond is. In landen waar een accusatoire procedure van kracht is, stelt men immers vast dat de overgrote meerderheid van het aantal strafzaken ingevolge de vereenvoudigde *plea of guilty*-procedure worden afgehandeld. Kenmerkend voor deze procedure is dat het onderzoek ter terechtzitting op verzoek van de verdachte wordt beperkt tot een formeel debat over de op te leggen straf. Geschat wordt dat slechts in 10% van het aantal zaken de schuldvraag ingevolge een tegensprekelijk onderzoek ter terechtzitting wordt beslecht. De keuze van de verdachte om afstand te doen van zijn proceswaarborgen, is niet zelden afhankelijk van bepaalde structurele tekortkomingen. Zo bemerkt men dat verdachten vaak niet in staat zijn actief te zoeken naar bewijzen die hun onschuld kunnen staven. Vooral voor minder vermogende verdachten blijkt de mogelijkheid om als een zelfstandige procespartij op te treden, eerder een handicap als een voordeel te zijn. Terwijl de politie over uitgebreide middelen beschikt om bewijsmateriaal à charge te verzamelen, moet de verdachte een beroep doen op privé-detectives of op gespecialiseerde advocaten om alle nuttige bewijselementen à décharge naar voor te brengen. Op deze wijze kan de confrontatie tussen beide procespartijen ontaarden in een primitieve rechtsstrijd, waarbij het recht van de sterkste uiteindelijk determinerend zal zijn voor de uiteindelijke afloop van de procedure. Het resultaat van deze situatie is dat vele verdachten, met het oog op het bekomen van een aanzienlijke strafvermindering,

genoodzaakt zijn schuldig te pleiten. Dergelijk probleem stelt zich minder in een inquisitoire strafrechtspleging, omdat de verdachte niet zelf instaat voor het speuren naar bewijsmateriaal à décharge. Een ambtshalve ingesteld onderzoek naar de materiële waarheid biedt daarom een extra-waarborg aan de verdachte, althans voor zover de resultaten van dit onderzoek tijdens minstens één procesfase kunnen tegengesproken worden.

Uit deze gegevens menen wij te kunnen afleiden dat de inquisitoire procedure vaak onterecht in een te slecht daglicht wordt gesteld. Een inquisitoire rechtspleging is immers niet noodzakelijk minder tegensprekelijk of eerlijk dan haar accusatoire tegenhanger. Het is daarom wenselijk de termen 'inquisitoir' en 'accusatoire' uitsluitend te definiëren in functie van de actieve of passieve betrokkenheid van de rechter in het strafproces.